

Kemalist Devrimin Öncüsü Olarak İttihat ve Terakki

İçeriği Yazan: [Ozan ÖRMECİ](#) [1] Zaman: Çar, 28/07/2010 - 08:30

Yazar: Ozan ÖMERÇİ

<?xml:namespace prefix = o />

İttihat ve Terakki dönemi hakkında yazılan eserler genellikle Osmanlı'nın yıkılmasına neden olan siyasi gelişmeler ve savaşlar ile "triumvira" yönetimi liderlerinin hayat hikayeleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Son dönemde artan "sözde Ermeni soykırımı" iddiaları nedeniyle "tehcir" meselesi üzerine de pek çok yayın yapılmıştır. Ancak İttihat ve Terakki döneminin atlanan veya görmezden gelinen bir diğer çok önemli unsuru bu dönemde hakim olmaya başlayan ve Kemalist Devrim'e de kaynaklık etmiş modernleşme anlayışı ve çabalarıdır. Bu yazıda kısaca İttihat ve Terakki döneminde yapılan reformlar anlatmaya çalışacağım.

Dağılmakta olan bir imparatorluğu kurtarmak için büyük bir azimle ve sert metodlarla hareket eden İttihat ve Terakki hareketi, üst üste alınan yenilgiler ve büyük toprak kayıpları yarattığı travmatik atmosfer içerisinde, devletin kurtuluşu için gerekli olan reçeteyi her alanda çarşaflamak ve dönemin ileri Batı medeniyetini yakalamak olarak görmüş ve bu nedenle çeşitli alanlarda reform paketlerini uygulamaya sokmuşlardır. Feroz Ahmad'ın çok doğru bir şekilde tespit ettiği şekilde İttihatçılar bu kaos ortamında devleti yeniden canlandırmak ve dünya devletleri arasında söz sahibi yapabilmek için adeta kumar oynuyor ve "ya hep, ya hiç" mantalitesiyle hareket ediyorlardı (Ahmad, "İttihat ve Terakki 1908-1914", sayfa 190). Ancak çarşaflama çabaları'nın yabancı devletlerin çakarlarıyla çatışması nedeniyle İttihatçılar dış ve iç politikada büyük zorluklarla karşılaşmış ve içeride karışıklıklar -dışardan da büyük destek bulan- dine dayalı liberal propaganda karışığında baskıcı yöntemler uygulamaktan kaçınıyorlardı. İttihat ve Terakki yönetimin çarşaflama anlamında attığı en önemli adımlardan birisi kuşkusuz 9 Eylül 1914 tarihinde kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırılmasıdır. Bu çabaların da etkisiyle 2 Ağustos 1914 tarihinde yapılan Türk-Alman ittifakı ile Osmanlı Devleti uzunca bir süre sonra bir Avrupalı devlet tarafından eşit olarak kabul edilmiştir (Ahmad, "İttihat ve Terakki 1908-1914", sayfa 191).

İttihat ve Terakki döneminin ayrırt edici özelliklerinden birisi eğitim alanında yapılan reformlardır. Tanzimat döneminden başlayarak devletin Batı karışındaki çaresizliğini ortadan

kaldırılmak için eğitimci bir kurtuluşa yolu olarak gören Osmanlı aydınları etkisiyle 1908'de döneminde eğitimci büyük yatırımlar yapılmadı. 1908 yılında 200 bin lira olan eğitim bütçesi 1909'da 660 bin, 1910'da 940 bin, 1914'te ise 1.237.000 liraya çıktı (Avcıoğlu, sayfa 274). Bu dönemde yabancı ülkelere çok sayıda öğrenci gönderildi, yurtdışından çeşitli alanlarda uzmanlar getirilerek eğitim kalitesi artırıldı. Ordudaki subay eksikine rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlik çağındaki öğretmenler askerlikten muaf tutulmuştur. Halk eğitiminin gelişmesi için Milli Talim ve Terbiye, Halka Doğru ve Türk Ocakları gibi dernekler kurulmuştur. Bu derneklerin çabalarıyla 1908'de Terakki döneminde vatandaşın eğitilmesi için sayısız konferans düzenlenmiştir. Özellikle köylüler ve kadınların bilinçlendirilmesi için özel çaba gösterilmiştir. Ayrıca yabancı okullarda Türkçe ile tarih ve coğrafya dersleri okutulması zorunlu kılınmıştır. Türk dil ve kültürüne uygun yeni okul kitapları hazırlanmış ve yabancı klasikler dilimize çevrilmiştir.

?tihat ve Terakki döneminde sanat alan?nda da önemli geli?meler oldu?unu görüyoruz. Öncelikle 1916 y?l?ndan itibaren her y?l bir devlet resim sergisi aç?lm?? ve devlet resim ba?ta olmak üzere tüm sanat dallar?n?n yayg?nla?mas? için büyük çaba göstermi?tir. Bu nedenle ?stanbul'da biri kad?nlar, biri erkekler için iki konservatuar kurulmu?tur. Bat? müzi?inin Anadolu'ya giri?i de bu sayede olacakt?r. Devlet tiyatronun geli?mesi için ?stanbul'daki tiyatrolara maddi yard?m yapm??, bir aktör yeti?tirme okulu da aç?lm??t?r. Nitekim Birinci Dünya Sava??'n?n sonlar?na do?ru ilk Türk kad?n tiyatrocular? sahne almaya ba?lam??t?r. Ayr?ca Türk mimarisi, hattatlık ve tezhip gibi alanlarda canland?rma amaçlı çal??malar yap?lm??t?r. ?tihat ve Terakki döneminde sanata verilen önem gerçekten çok dikkat çekicidir.

E?itim ve sanattan öte ?tihatç? dönemin en önemli özelli?i modernle?me ve laikle?me aç?s?ndan önemli hukuki ad?mlar?n at?lm?? olmasıdır. 1916 y?l? parti kongresinde hükümet; ?eriat ve modern kanunlar aras?ndaki ikili?i ortadan kald?rmak için bir kanun tasar?s? haz?rlam?? ve tasar? ezici bir ço?unlukla kabul edilmi?tir (Avc?o?lu, sayfa 275). Tasar?ya göre bütün Türk vatandaşlar? için din fark? olmaks?z?n evlenme esas? getirilmi?tir. Dinci çevrelerden gelen büyük protestolara ra?men Kuran Türkçe'ye çevrilmi?, geleneksel cuma hutbeleri Türkçe yap?lmaya ba?lanm??tır. Dinci yay?n organlar? kapat?lm??, toplumun dinsel dogmatizm etkisinden kurtularak laikle?tirilmesi süreci ba?lat?lm??tır.

?ttihat ve Terakki dönemi kad?n haklar? aç?s?ndan da son derece önemli ad?mlar?n at?ld??? bir dönemdir. Bu dönemde üniversiteler ve liseler kad?nlara aç?lm???r. Ziya Gökalp gibi feminizm ak?m?n? ülkeye tan?tan ilerici dü?ünürler çar?af ve örtünme aleyhtar? yaz?lar?yla kad?nlar?n çar?aflar?n? ç?karmasalar bile yüzlerini açabilmelerini sa?lam???lard?r. Enver Pa?a sava?ta erkeklerin yerine kad?nlar?n çal???abilmesi için bir dernek kurmu?, bu sayede ordu atölyelerinde binlerce kad?n çal???m???r. İlk kad?n i? taburu bu dernek sayesinde kurulmu?tur. Tabur, Birinci Ordu hizmetinde cephe gerisinde görev yapm???r. Kad?nl? erkekli sosyal toplant?lara a???rl?k verilmi?, toplumun gerici uygulamalardan kurtularak kad?n?n da yer ald??? modern hayata al???mas? için gayret gösterilmi?tir. Gregoryen takvimin kabulü, a???rl?k ve uzunluk ölçülerinde birlik, dil reformu ve izcilik kanunu birçok önemli geli?me de ?ttihat ve Terakki döneminde yap?lm???r. Latin harflerinin kabulü dü?ünülmü? ancak onun yerine eski yaz?n?n çe?itli biçimlerde okunmas?n? engellemek amacıyla Enver Pa?a taraf?ndan Arap harflerine ba?l? kal?nan s?n?rl? ölçekte bir harf ink?lab? da yap?lm???r. Yeni futbol tak?mlar?n?n kurulmas? ve önceden kurulmu? olanlarla beraber düzenli bir ?ekilde maç yapar hale getirilmesi de ?ttihatç? dönemin getirdi?i yeniliklerden birisi olmu?tur.

Ekonomik alanda da milli ve ça?da?la?mac? bir duru?u olan ?ttihat ve Terakki Cemiyeti ve Partisi, tüm ekonomik özerklik taleplerine kar??n yabanc? sermayeye olan ihtiyaçlar?n?n fark?nda olduklar? için bu alanda çe?itli giri?imlerde bulunmu? ve özellikle Japon modernle?mesinin etkisinde kalarak bu ülkeyle ekonomik ili?kileri geli?tirmek istemi?tir (Ahmad, “?ttihatç?l?ktan Kemalizme”, sayfa 33). Ancak Bat?l? devletlerin ?ttihatç?lar?n qiderek

kendilerine daha fazla meydan okuyan ve halkı mobilize etmeye başlayan milliyetçi cereyanından ürkmesi neticesinde yabancı sermaye destekli ekonomik kalkınma projesi başarıyla gerçekleştirilememiştir ve Japonya ile hayal edilen ölçüde ilerlemeler kurulamamıştır. İttihat ve Terakki döneminde mali alanda yapılan reformlarla hükümet gelirleri yükselmesine karşın, çöken devletin miras olan büyük dış borç neticesinde ilerleyen yıllarda bütçe açığı vermeye başlamıştır (Ahmad, “İttihatçıların Kemalizme”, sayfa 36). Ekonomide Alman sosyalist silah tüccarı Alexander Helphand’ın (Parvus) fikirlerinden etkilenen İttihatçılar liberal tabuları yarak, kalkınmacı-korumacı bir anlayışla Müslüman-Türk burjuvazisini güçlendirmeye çalışmıştır. Tarım alanında da toprak reformu gibi devrimci projeleri olmasına karşın, ticaret ve sanayiye daha fazla önem veren İttihatçılar, gelen baskılar neticesinde tarımı modernleştirmeye ve ticarileştirmeye yönelik reformlarla yetinmişlerdir.

Jön Türkler ve İttihat ve Terakki hareketleri üzerine derinlemesine araştırmalar yapan Erik-Jan Zürcher’in de açıkladığı gibi Kemalist Devrim’in Altı Ok’unu oluşturan ilkelerin temelleri devrimden on yıllar öncesinde atılmaya başlamıştır. Mesela zaten Türk toplumsal yapılarındaki yabancı olmayan ancak Osmanlı imparatorluğu döneminde kışkırtılan göçmenlerin laiklik akımlarından yeniden oluşması ve güçlenmesinde Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet ve Ziya Gökalp gibi aydınların büyük katkıları olmuştur (Zürcher, sayfa 47). Türk milliyetçiliği ise Kemalist Devrim öncesinde özellikle elitler arasında oldukça gelişmiş ve kendini güçlü bir şekilde ortaya koymuş bir akımdır. Smail Gaspıralı, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi düşünürler Kemalist milliyetçiliğin resmen kabulünden çok önce onun temel motiflerini eserlerinde kullanmışlardır. Devrimcilik veya inkılapçılık ilkesi Kemalist ideolojide İttihat ve Terakki komitacı devrimciliğinin ötesinde bir anlam kazansa da, İttihatçılardan reformizminden fazlasıyla etkilenmiştir (Zürcher, sayfa 51). İttihatçılardan Fransız pozitivizmi etkisinde oluşturdıkları Halkçılık ilkesi ve Devletçilik anlayışı da muhtemelen Kemalist Devrim’e önemli ölçüde ilham kaynağı olmuştur.

Tüm bu ilerici adımlardan görüldüğü üzere Kemalist Devrim’in her devrimde olduğu gibi Jakobin özellikleri bulunmasına karşın, bu devrimi gerçekleştirenler uzaydan gelmiş değildir. Prof. Ferit Mardin ve takipçilerinin Kemalizm’i “sosyal devrim” kategorisine sokmamaları ve adeta bir “saray darbesi” konumuna indirgemeye çalışmaları bu gerçeği de göstermez. Kemalist Devrim’in izleri ve toplumsal taban entelektüel alanda Jön Türkler hareketinde, siyasal olarak da İttihat ve Terakki döneminde rahatlıkla bulunabilir. Zaten Norbert Von Bischoff’un da dediği gibi “Hızlı olmayan şeyi, en keskin fikir dahi hayata geçirmez ve fikrin nefesi kendisinde de medikçe, en hızlı olay şey dahi hayata kendiliğinden doğmaz” (Avcıoğlu, sayfa 277). Burada eleştirilmesi gereken nokta entelektüel dönüşüm ve sosyal değişimin Osmanlı Devleti’ndeki askeri sınıfı (saray, bürokrasi, ordu) ve tebaa (halk) arasındaki uzak mesafe, iletişimsizlik ve etkileşimsizlikten kaynaklanan merkez-çevre karşıtlığı nedeniyle dar bir alanda gerçekleştirilmiş olmasıdır. Tabii ki bu dönemdeki liderlerin vizyonları Mustafa Kemal kadar ileri değildir. Dahası siyasal konjonktür Mustafa Kemal’in atacağı adımlardan o dönemde atılabilmesini imkansız kılmaktadır. Ancak Jön Türkler ve İttihat ve Terakki döneminde atılan ilerici adımlar bir anlamda toplumu ve özellikle de merkezde yer alan askeri, bürokratik ve entelektüel kadroları Kemalist Devrim için hazır hale getirmiştir. Bu nedenle günümüzde İttihatçı dönemin neo-liberal çalışmalarda hedef tahtası haline getirilmesinde ve çalışılmacı unsurlarından görülmemesinde genel olarak Kemalist Devrim’e ve modernleşmeye duyulan bir tepkiden söz etmek sanırım yanlış olmayacaktır.

iletisim@PolitikaDergisi.com [2]

KAYNAKLAR

- Avcıoğlu, Doğan, “Türkiye’nin Düzeni”, 1974, İstanbul: Cem Yayınevi

- Ahmad, Feroz, “Modern Türkiye'nin Oluşumu”, 1993, İstanbul: Sarmal Yayınları
- Ahmad, Feroz, “İttihat ve Terakki 1908-1914”, 2004, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Ahmad, Feroz, “İttihatçıktan Kemalizme”, 1999, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Zürcher, Erik-Jan, “Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları”, 2004, “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce cilt 2 Kemalizm”, İstanbul: İletişim Yayınları

Yorumlar

- [Bilim/Kuramsal](#) [3]
- [İç Siyasa](#) [4]
- [Tarih](#) [5]

Kaynak URL (12/05/2024 - 14:27 tarihinde yazdırıldı):

<https://politikadergisi.com/makale/kemalist-devrimin-uncusu-olarak-ittihat-ve-terakki>

Bağlantılar:

- [1] <https://politikadergisi.com/pd-uye/ozan-ormeci>
- [2] <mailto:iletisim@PolitikaDergisi.com>
- [3] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>
- [4] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/ic-siyasa>
- [5] <https://politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>